

IZ GLAZBENE PROŠLOSTI

Dača, napjev trogirskih bratima

Nikola Buble, Trogir

Bratstva, ili kako ih narod u Trogiru naziva, »bratovštine«, »skule« potječu iz srednjeg vijeka. Ljudi, koji su pripadali istim zvanjima ili koji su bili međusobno vezani jednakošću u nekim interesima, udruživali su se i stajali pod okrilje Crkve. Koliko je bratstva tijekom povijesti bilo u Trogiru, teško je odrediti. Pojedina su se bratstva gubila, dokidala, a druga opet nicala i razvijala se. Možemo samo konstatirati, (prema pisanju Ivana Strohala, 1914. godine) da su najznačajnija bila slijedeća bratstva: Bratstvo sv. Kuzme i Damjana, Bratstvo Djevice Marije, Bratstvo sv. Mihovila, Bratstvo Svih Svetih i Bratstvo sv. Roka. Krajem prošlog stoljeća u Trogiru su aktivni: Bratstvo sv. Sakramenta (Duha Svetoga), Bratstvo Gospe od Karmela i Bratstvo sv. Jakova. U ovom stoljeću gotovo da zamire društvena djelatnost trogirskih bratstava. Da nema njihova prisustva na crkvenim svečanostima i pogrebima, za društveni život bratstava teško da bi se i znalo. Međutim, ostaje ono, što je unutar svake organizacije bratstva jedno od bitnih obilježja samorodnosti — ostaje pjesma. Štoviše, bratstva se učestalo među sobom natječu, u što ljepšem, »akordnijem« pjevanju. Na veliki petak se ističu svojim znamenitim napjevima: »Puče moj«, i »O priliko svemogoga« (svemoguća), ili pak na Dan pričesti svojih članova, što su je obavljali u samostanu sv. Križa na otoku Čiovu pjevajući napjev »Križu sveti«. Neposredno nakon II. svjetskog rata na Veliki Petak 1946. godine »bratimi« su, svaki iz svoje »skule« posljednji put krenuli, koračajući sporo — s noge na nogu — a onda su »ispod zvoni« (ispred Radovanova portala u katedrali sv. Lovre) pjesmom pokazali svoju postojanost. Nešto duže, u živoj folklornoj praksi, od napjeva za Veliki Petak i Svetu pričest zadržala se kod trogirskih bratima Dača, napjev koji bi bratimi pjevali prilikom pokopa brata ili sestime, a počesto i povodom pokopa članova njihovih obitelji. Dača, prema pisanju Iva Delalle (1935. godine) vuče porijeklo još iz srednjeg vijeka. Na termin »dača« nailazi na ovom području i Franjo Kuhač u drugoj polovici prošlog stoljeća. Naišao je na njega u Kaštelima (naselje u blizini Trogira), a pod njim Kuhač podrazumijeva večeru koju pokojnikova obitelj sprema nakon pokopa. Sasvim je moguće da je Kuhač u pravu, jer »dača« može biti sinonim za večeru, zakusku. Riječ »dača« je vjerojatno staroslavenskog porijekla. Nalazimo je i u romanu *Zločin i kazna* F. M. Dostojevskog gdje upravo ima značenje zakuske nakon mise za pokojnika (Zagreb, 1969, str. 230.). Međutim, kako je svrha štiva »Dača kao napjev trogirskih bratima«, u raspravu o podrijetlu i značenju riječi Dača ili »dača«, te kada dolazi do moguće promjene

u primjeni iste, ovom prilikom ne bih se upustio, tim više što je za potonja pitanja mjerodavniji sud lingvisti od etnomuzikologa.

Dača je živo prisutna u tradiciji trogirskih bratima do sredine pedesetih godina 20. stoljeća. Razlog što je od tada čujemo u izuzetno rijetkim prilikama, osim niza specifičnih okolnosti je taj, što tih godina umiru i zadnji pjevači Dače. Naime, nije svatko mogao pjevati Daču u prilikama kada je to zahtijevala tradicija; postojali su pjevači poznati i priznati kao interpretatori Dače. Upravo iz tog vremena, neposredno prije nego što Dača iščezava iz glazbenog izraza trogirskih žitelja, točnije od 11. veljače 1953. godine postoji zapis od Urbana Krizomalija »Molitva ili van dača koja se piva prvo pokopanja (na sprovod) Bratima ili Sestime od skule sv. sakramenta Duha Svetoga, sv. Jakova i Gospe od Karmela u Trogiru«. (Zapis sam pronašao 1979. godine u nototeci kora katedralne crkve sv. Lovre na čemu zahvaljujem kanoniku Ivi Đurđeviću koji mi je dozvolio nesmetan uvid u nototeku). Urban Krizomali u svojem zapisu donosi jednu melodiju za napjeve spomenutih trogirskih bratima i dva različita teksta (jedan za Bratime Duha Svetoga, a drugi za Bratime sv. Jakova i Gospe od Karmela).

Zapis: U.K.

Bra-ćo bra-ta spro-vo-di-mo, Za njegovu
Bo-gu mi mo-li-mo, U nebes-koj, Bo-že,
sla-vi Na-šeg bra-ta du-šu sta-vi.

Izvjesno je, da je Krizomali zapisao napjev bratstva Duha Svetoga (»Duovljana«), što se može razabrati uspoređujući njegove napomene uz zapis tekstova i sam zapis napjeva. Bratstvo Duha Svetoga su sačinjavali: zanatlije (»artišti«), službenici i slična socijalna struktura ljudi; jednim dijelom glazbeni amateri, članovi crkvenog zbora i Narodne glazbe — uglavnom ljudi koji su imali bilo kakvu vezu s ozbiljnom glazbom evropskog

zapada iz 18. i 19. stoljeća. Na to upućuje i onako jasna slika ritmičke, melodijske i formalne strukture Krizomalijeva zapisa. I pored toga smatram da je Krizomali *nastojao* napjev prikazati u okvirima klasičnih struktura glazbe evropskog zapada (bio je školovani glazbenik i pedantan čovjek. Poznato je da i Albe Vidaković hvali njegovo uređenje knjižnice zborne crkve u Trogiru, što je posljedomo poznatim Vidakovićevim otkrićima — ali nedovoljno informiran o problemima koje nameće folklorna glazba).

Poznavajući trogirsko pučko pjevanje i analizirajući Krizomalijev zapis, a znajući da su se pojedina bratstva razlikovala po varijantama napjeva, potrudio sam se da pronađem pjevača koji se još može sjetiti pjevanja bratstava. Pri tome mi je pomoglo i to, da se iznenada, 1983. godine prilikom pokopa člana jedne bratimske obitelji, ponovno mogla čuti Dača. Pronašao sam dotičnog pjevača i snimio njegovo pjevanje Dače (Kazivač je evocirao pjevanje bratima. Nije bio član ni jednog bratstva, te u smislu autohtonosti napjeva ostaje da se pouzdamo u njegovu memoriju.)

Zapis: N.B.

Ar-han-đe-le Mi-ho-vi-le
Pri-do-bi-tnik vra-žje si-le
Ne-daj da-vlu da pri-stu-pi
K du-ši ku-je Bog ot-ku-pi
Mo-li Bo-ga nek u sla-vi
Na-šeg bra-ta du-šu sta-vi.

Moj zapis Dače (sadrži 12 melostrofa i refrena) govori da je riječ o neustaljenom obliku kratkog napjeva gdje se radi o varijantama (bližim i daljim — često) jednog osnovnog melodijskog retka s tim, što se prvi glazbeni redak refrena razlikuje od osnovnog samo po prvom članku (donosim petu melostrofu u kojoj pjevač pjeva već na prvi pogled raspoznatljive varijante osnovnog glazbenog retka). Što se tiče ritma, on je čvrst i radi se o ponavljanju jednog ritmičkog obrasca koji je u tijeku napjeva ponegdje variran (u nekoliko melostrofa se jasnije naslućuje mogućnost slobodnog ritma, čemu uzrok može biti pjevačeva nesprenost u čitanju teksta napjeva prilikom pjevanja.

Pjevajući Daču koju sam zapisao, starijim crkvenim pjevačima i poznavateljima crkvenog pjevanja u Trogiru (također starijim Trogiranima), uvijek sam naišao na ista reagiranja koja se očituju u riječima: »... sada mi se pari čuti Jakovljane i Karmelitane, a tako slično su pivali i Duovljani...« Navedeno (kao i Krizomalijevi navodi uz zapise tekstova) me navelo na zaključak da napjev mojeg zapisa predstavlja varijantu Dače koju su pjevali: Bratstva sv. Jakova i Gospe od Karmela, a da se pjevanje Bratstva Duha Svetoga nije bitnije razlikovalo.

Pouzdaajući se u memoriju kazivača Dače iz 1984. godine, koja je među narodom trogirskim hvaljena; na osnovu mojih zapisa (folklorne crkvene glazbe u Trogiru kao npr. napjeva »Križu Sveti«),

Largo Zapis: N.B.

Kri-žu sve-ti Spa-site lju svi-je-ta.

koji ukazuju na nešto drugačiju strukturu, naročito metra i ritma, trogirskih crkvenih napjeva; na temelju Dobroničevih zapisa 30 crkvenih napjeva načinjenih u Trogiru 1947. godine, koji potvrđuju prethodno zapažanje u vezi s ritmom i metrom: na činjenici da su i pojedini Bratimi »Gospe od Karmela« bili pjevači crkvenog zbora Zbornopatske crkve sv. Lovre; te uvažavajući dragocjeno svjedočanstvo časne majke Eufemije, benediktinke u Trogiru, koja mi je u razgovoru o crkvenoj glazbi, a bez mog traženja da se izjasni o Krizomaliju ko melografu folklorne glazbe (što nije nebitno), rekla kako je U. Krizomali bio sklon »preuređivanju«, »mijenjanju« starih trogirskih crkvenih napjeva što nije nailazilo na blagonaklonost, kako kod Benediktinki tako i kod pučkih crkvenih pjevača. Neka mi bude dozvoljeno iznijeti već prije nagoviješten osobni sud u pogledu Krizomalijevog zapisa napjeva Dače. Urban Krizomali je zapisao napjev Bratstva Duha Svetoga (»Duovljana«) ne poštujući pri tome svu slobodu glazbenog izraza trogirskih pjevača. Zbog toga, uza svo poštovanje prema zapisu kao vrijednom dokumentu prošlosti, mi danas nemamo u potpunosti vjernu sliku, dotičnog folklornog napjeva, koji je kao takav živio među trogirskim bratimima u jednom vremenskom razdoblju.

S obzirom na tekst Dače treba istaknuti, da, iako se Krizomalijev i moj zapis melodijski pjeva na isti tekst, da je ovaj karakterističan upravo za Bratstvo Duha Svetoga, iako ga je katkada u blagim varijantama koristilo i Bratstvo Gospe od Karmela. Tekst za Daču koju su pjevali Bratimi Gospe od Karmela prema mojim istraživanjima odgovara tekstu kojeg donosi za »Karmelitane« Krizomali. Bratstvo sv. Jakova imalo je svoju varijantu teksta Bratstva Gospe od Karmela čiji sadržaj u potpunosti nisam do danas razotkrio, pa ostaje vjerovati Krizomaliju kada piše, da su Bratstva Gospe od Karmela i sv. Jakova imali isti tekst Dače — tek s malim izmjenama (izostavljanje jedne strofe). Zabilježio sam i svjedočanstva koja govore da su Bratimi Duha Svetoga katkada posezali za tekстом (ne u cijelosti) Bratstva Gospe od Karmela.

Iz iznesenog se razlučuje da su se oba teksta koja je zapisao U. Krizomali iako su svaki za sebe bili prepoznatljivi kao svojina jednoga bratstva, počesto ispreplitali u njihovim interpretacijama. Da li je to slučaj od nekada, ne mogu danas valjano suditi; najvjerojatnije nije, ali je sigurno, da se to dešavalo u II. trećini ovog stoljeća, kad su bratstva u Trogiru počela gubiti bitne značajke svojih tradicijskih obilježja.

Tekst Dače Bratstva Duha Svetoga (zapis, U. K.)

*Bratio Brata sprovodimo
Za njeg Boga mi molimo
U Nebeskoj Bože slavi
Našeg brata dušu stavi.*

*(Braćo Sestru sprovodimo
Za nju Boga mi molimo
U Nebeskoj Bože slavi
Naše sestre dušu stavi.)*

*Za nju ti si s neba sasa
S njesi grihom tebe opasa
Za nju jesti gorke boli
Podni kad si krv tvu prolji.*

*U Nebeskoj Bože slavi
Našeg brata dušu stavi.*

*(U nebeskoj Bože slavi
Naše sestre dušu stavi.)*

*Krstom jesi nju očisti
S pokoron si mir navisti
Gnijoj tvoje tlo kad pridasi
Vični život obećaviš.*

U Nebeskoj Bože ...

*O Maria ka si jedina
Za nju na križ dala Sina
U paklene mračne tmine
Ne daj dušu da pogine.*

*Moli sina nek u slavi
Našeg brata dušu stavi.*

*(Moli sina nek u slavi
Naše sestre dušu stavi.)*

*Arkanjele Mihovile
Pridobitnik vražje sile
Nedaj đavlu da pristupi
K duši ku je Bog odkupi.*

Moli Boga nek ...

*Gospodine pomiluj, Kriste pomiluj
Gospodine pomiluj!*

*I ne uvedi nas u napast
Od vrata Pakleni
Nek počine u miru
Gospodine, usliši molitvu moju
Gospodin s vami*

*Ođriši, molimo te Gospodine dušu službenika tvoga (službenice tvoje)
od svakoga zaveza grihova, neka u slavi uskrsnuća svetim obranama
tvojim uskrsnuvši odahne. Po Isukrstu Gospodinu našem.*
Amen.

*O Ivane Krstitelju
Vrh svih pridrag Spasitelju
Ki grišnika za dobiti
Sebe pustiš pogubiti.*

Moli Boga ...

*O Ključare Rajskog dvora
Apostoska Meštar zбора
Otvor Petre vrata Raja
Jer se od grihova ona kaja.*

Moli Boga ...

*O Lovrinče ki si kuša
Ognja muke radi Isusa
Prosi od njega da je izbave
Vikuvičnje od žerave.*

Moli Boga ...

*O Pastiru Svet' Ivane
Koga nasi trudi gane
Ovu ovcu tvoga stada
Obraniju vičnja jada.*

** Moli Boga ...*

*Svi vi Sveti Mučenici
Isukrsta ispovidnici
Svi anđelski devet kori
Brata s vami noste gori.
(Sestru s vami noste gori.)*

Mol'te Boga ...

*Svi dvorani Rajski stana
Evo duša odabrana
Slete dolji primiteju
Svetom Trojstvu prinesteju.*

*U Nebeskoj Bože slavi
Našeg brata dušu stavi.*

(Naše sestre ...)

*Primi Bože ovo molenje
Podaj duši ter spasenje
Pokoj vičnji čin da uživa
Svitlost vičnja nek joj siva.*

U Nebeskoj Bože ...

O č e n a š

*— Da izbavi nas od zla
— Oslobodi Gospodine dušu njegovu
— Amen
— I vapaj moj nek tebi pride
— I s duhom tvojim.*

Pomolimo se

Tekst Dače bratstva sv. Jakova i Gospe od Karmela (zapis, U. K.)

*Vikovičnji Bože mili
Pokoj vičnji ti udili
Dušu brata nas ovoga
Rad imena slavna tvoga.*

*(Dušu sestre naše ove
Rad ljubavi moje tvoje.)*

*Grije njega ti pogledaj
Neg milosti tvoje podaj
Da uzide on u raj
Gdi se dobra uživaju.*

(Grije njene ...)

(Da uzide ona ...)

*Gdi se klanja Trojstvo sveto
Gdi nestupa što je proketo
To dopusti da uzeti
Očte, Sinu, Duše sveti.*

*Isukrste, Sinu Bože,
Ljubav tvoja vele može
Ti mi daruj rajsko stanje
Njegovo si ti u'anje.*

(Ti joj ...)

(Kripto ti si nje u'anje.)

*Trpit muku otias!
I smrt gorku ti priati
Ti Spasitelj svitu svemu
Rajsko misto daruj njemu.*

*(Ti spasitelj sve naravi
Rajsko misto njoj upravi.)*

*O Marijo, divo slavna
Oavitnice naša davna
Bože naše ti usliši
Dušu brata svog utiši.*

(Dušu sestre ove utiši.)

*Nebeska si ti kraljica
Blagčarna svim đanica
Vičnju svitlost njem otvori
Da se klanja rajске u dvori.*

(... njoj otvori)

*Mihovile Arhandele,
Slave i dike ki si vele
Ti ga uvedi gori u raj
Gdi se vičnja uživaju.*

(Ti je ...)

*O Jakove Apostole,
Odvitniče braće ove
Moli Boga da u slavi
Dušu njega da izbavi.
Dušu njega da izbavi.*

*(Ova se strofa izostavlja za Bratstvo
Gospe od Karmela.)*

*Petre, Pavle i svi ini
Apostoli Božji virni
Molte Boga da u slavi
Dušu brata našeg upravi.*

(... sestre ove ...)

*Vi svi Božji učenci,
I svi sveti mučenici,
Prid pristolje sad stupite
Zanj' se Bogu pomolite.*

(Za nju Boga vi molite.)

*Bogu mile vi, djevice,
I ugodne mučenice,
Mołbe vaše zadržite
Vječno stanje njem prostite.*

(... njoj ...)

*Svi nebeski vi dvorani
Božji virni odabrani
Trojstvo sveto molte u slavi
Dušu brata da postavi. Amen.*

(Dušu sestre ...)

*Gospodine pomiluj, Isukrste pomiluj,
Gospodine pomiluj. Oče naš.*